

Marta Rendla

HITRO, GOSPODARNO, PO MERI: SESTAVLJIVO SYSTEMSKO POHIŠTVO V SOCIALIZMU*

UVOD

Razvoj pohištva so po vojni usmerjale povojna obnova in družbene spremembe. Povečane potrebe po velikih količinah opreme so ustvarjale obnova porušenih stanovanj, intenzivna gradnja novih stanovanjskih sosesk in vrstnih hiš v mestih in tovarniških naselij v industrijskih središčih ter gradnja povsem novih mestnih naselij, kot so Velenje, Nova Gorica, Kidričevo. Nastale so potrebe po hitri obnovi v vojni uničenega in dotrajanega pohištva. V okoliščinah povojne obnove in izgradnje so se zato hitro razvijali pohištvena industrija, industrijsko oblikovanje in tehnologija obdelave lesa. Serijska proizvodnja je izpolnila velike potrebe po obnovi v vojni porušenih stanovanj. V pohištveni industriji so začeli uporabljati iverne in vlaknene plošče ter plastične mase s steklenimi vlakni. Pohištvo, izdelano iz ivernih plošč, je omogočalo proizvodnjo ploskovnega omarnega pohištva novih razsežnosti – dozoreli so pogoji za pojav systemskega

* Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0280 Podobe gospodarske in socialne modernizacije na Slovenskem v 19. in 20. stoletju, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

pohištva.⁶⁰⁰ Povojna industrializacija in urbanizacija sta povzročili tudi splošen razvoj in dvig standarda, s čimer so se spremenile tako možnosti potrošnikov kot tudi njihove potrebe in zahteve. Novi interesi in nove potrebe, na primer nakup televizijskih sprejemnikov in stereoaparatorov, ter podaljšani prosti čas in počitnice so vplivali na navade ljudi in spreminjali njihove zahteve glede pohištva. Gledanje televizije je povzročilo zahtevo po udobnem sedežnem pohištvu. Vse večje zahteve otrok in mladine so povzročile potrebe po otroškem in mladinskem pohištvu. Visoka stopnja zaposlenosti žensk je postavila zahtevo po pohištvu, ki ga je lahko negovati. Podaljšan prosti čas in počitnice sta privedla tudi do tega, da so ljudje več trošili za stvari, povezane s prostim časom, in vse bolj zahtevali poceni serijsko pohištvo.

V šestdesetih letih se je uveljavil življenjski slog, ki je poudarjal mladostne, nenavadne oblike. Ljudje so se navduševali nad novimi materiali in tehnologijami. Pojavili so se oblaženi elementi in mobilno pohištvo. Pri opremitvi prostora je postal pomemben osebni slog. Začelo se je oblikovati pohištvo za različne ciljne skupine: za otroke, za mlade, za različne cenovne razrede. Oprema domov večine ljudi v šestdesetih letih je bila v slogu racionalnega funkcionalizma, prevladoval je skandinavski dizajn. V sedemdesetih je oprema prostorov postala resnejša, začeli so poudarjati pomen ekologije in odgovornosti oblikovalcev. Na področju oblikovanja je dozorelo spoznanje, da je treba spoštovati specifične potrebe posameznika.⁶⁰¹

SODOBNO POHIŠTVO ZA PRAKTIČNO, UDOBNO, PROSTORNO STANOVANJE

Smernice razvoja stanovanjskega pohištva in pohištvene industrije sta v Sloveniji v povojni Jugoslaviji narekovali gradnja družbenih stanovanj in arhitekturnooblikovalska stroka. Na področju arhitekture, kot je zapisalo uredništvo revije *Arhitekt* aprila 1953, v tretjem letu izhajanja, so se zavzemali za globoko socialno in kulturno arhitekturo, takšno, ki bo »v najboljšem smislu izraz modernih časov«.⁶⁰² V ospredju je bilo načelo dobrega stanovanja za vsakogar. V okviru družbene izgradnje stanovanj se je širila zasnova socialnokulturnega stanovanja, takega, ki naj bo opremljeno s cenovno dostopnim, a dobro oblikovanim pohištvom, ki ga bo mogoče kombinirati, dopolnjevati, širiti. Kakovostne in vsem cenovno dostopne izdelke je bilo najlažje proizvajati na

600 Hrvatin, *Niko Kralj*, str. 20.

601 Prav tam, str. 21, 22.

602 *Arhitekt*, l. 3, št. 8, april 1953, str. 1, Za novo arhitekturo.

industrijski način v velikih serijah. Del pohištvene industrije se je po vojni zato preusmerjal v ceneno, industrijsko mišljeno in oblikovano pohištvo. V okviru novega koncepta gradenj stanovanj, ki je v okoliščinah stanovanjske krize stremel k racionalizaciji, torej h gradnji minimalne stanovanjske površine z maksimalno uporabnostjo diferenciranih stanovanjskih površin, se je morala tudi proizvodnja pohištva prilagajati novim smernicam in skromnejšim površinam. Minimalno stanovanje je moralo biti po mnenju stroke dobro premišljeno, smotrno projektirano in primerno ter praktično opremljeno. Vodili novega koncepta socialne gradnje sta bili poceni vzdrževanje in razbremenitev gospodinjne.⁶⁰³

Potrebe po pohištvu in odnos kupcev do kakovosti pohištva so bili pogojeni z družbenoekonomskimi spremembami in kulturnim razvojem. Slovenski arhitekti in oblikovalci, kot so bili Danilo Fürst, Niko Kralj, Edvard Ravnikar, France Ivanšek in drugi, so se v oblikovanju sodobnega stanovanjskega pohištva v spremenjenih družbenih okoliščinah, ko je bila arhitektura razumljena kot pomembna naloga oblasti za izboljšanje življenjskih pogojev ljudi in za družbeni napredek, navezali predvsem na Skandinavce, ki so se uveljavili predvsem na področju masivnega, vezanega in lameliranega lesa. V razvoju pohištva je v evropskem prostoru v desetletjih po vojni dozorela moderna smer oblikovanja, takšna, ki so ji že dolgo sledili v Skandinaviji, od prve večje slovenske pohištvene razstave Stanovanje za naše razmere leta 1956 v Ljubljani pa so jo nakazali tudi slovenski arhitekti. Skandinavsko oblikovanje je bilo za razliko od predstavnikov Bauhausa in De Stijla bolj humano, saj je posnemalo naravne oblike in se navdihovalo iz narave. Izdelki skandinavskega oblikovanja, ki so črpali iz dediščine preprostega ljudskega pohištvenega ustvarjanja, so bili vsestransko uporabni in oblikovani po principu umirjene skladnosti in skope estetike.⁶⁰⁴ V oblikovanju pohištva so se, podobno kot v arhitekturi, uveljavljali funkcionalistični principi po vzoru švicarsko-francoskega arhitekta Le Corbusierja, saj so bila v obdobju socializma stanovanja iz novogradnje po površini pogosto majhna.⁶⁰⁵ Funkcionalistični principi so poudarjali namenskost in uporabnost pohištva; skladno z njimi naj bi se pohištvo prilagajalo človekovim meram in meram stanovanjskih in delovnih prostorov.

603 *Arhitekt*, l. 6, št. 18–19, 1956, str. 7, Natečaj za stanovanjske bloke v Ljubljani.

604 Hrvatin, *Niko Kralj*, str. 20; Kralj, Kakšno naj bo slovensko pohištvo?, str. 71, 72; Lozar Štamcar, Razvoj stanovanjske kulture, str. 272.

605 Povprečna velikost novih lastniških stanovanj se je od leta 1955 naglo povečevala, in sicer od 61 m² v letu 1955 do skoraj 96 m² leta 1979. Povprečna površina družbenih stanovanj pa se je med letoma 1956 in 1960 zmanjševala od 64,5 m² na 44,5 m². Od 1960 do 1972 pa se je zmerno povečevala tudi velikost teh stanovanj in je leta 1972 znašala 56,8 m². Do leta 1979 se je povprečna površina novih družbenih stanovanj povečevala, a ni dosegla 60 m², v osemdesetih letih pa se je približala 70 m².

SODOBNA KUHINJA JE ŠVEDSKA KUHINJA

V okoliščinah preobrazbe slovenske družbe iz ruralne v industrijsko, ko se je vloga žensk z intenzivnim zaposlovanjem v tovarnah, uradih in podjetjih spreminjala, je bila učinkovitemu vodenju gospodinjstva in posledično kuhinjskemu pohištvu in kuhinjskemu prostoru že v petdesetih letih posvečena posebna skrb. Kljub očitni socialni preobrazbi so v strokovnih krogih menili, da je slovenska družba kuhinjo še vedno dojemala kot izrazito ženski prostor. Ne stanovanjska ne kuhinjska oprema pa nista odgovarjali nalogam sodobne ženske. V novih okoliščinah so slovenski oblikovalci in arhitekti, kot rečeno, sledili funkcionalističnim principom skandinavskega oblikovanja. Z željami po razvoju funkcionalne, praktične kuhinje se je v petdesetih letih začel uveljavljati koncept delovne kuhinje, opremljene z vgradnim pohištvom.

Z modernističnim kuhinjskim pohištvom, ki ga je pogojeval splošen razvoj infrastrukture, kot je oskrba z vodo, plinom, elektriko, se je na prvi povojni razstavi pohištva leta 1952 predstavil Danilo Fürst. Inženirka arhitekture Branka Tancig pa je sledeč tradiciji frankfurtske kuhinje, ki jo je leta 1926 zasnovala avstrijska arhitektka Dunajčanka Margharete (Grete) Schütte - Lihotzky, in z neposrednim zgledovanjem pri švedskem oblikovanju in serijski industrijski proizvodnji standardizirane kuhinjske opreme razvila prvo sodobno kuhinjo pri nas. Tako imenovana frankfurtska kuhinja namreč velja za prvo vgradno kuhinjo na svetu in ikono modernega oblikovanja, ki jo je avstrijska arhitektka zasnovala, potem ko jo je k sodelovanju pri načrtovanju kuhinj za delavsko stanovanjsko sovesko Novi Frankfurt v Frankfurtu pritegnil družbeno angažirani Ernst May. Ideje o posebej zasnovanem kuhinjskem pohištvu so se pojavile na začetku 20. stoletja in po prvi svetovni vojni, ko so se širile ideje nemškega Bauhauasa in so se začela graditi večja stanovanjska poslopja ter celotna delavska naselja. Avstrijska arhitektka naj bi za omenjeno sovesko projektirala standardno kuhinjo. Zavedajoč se, da je vse več žensk zaposlenih in da jih ima vse več dvojne obveznosti – doma in na delovnem mestu –, je upoštevala načelo, da je treba pri delu varčevati s časom in močjo. Tako je po načrtu za higiensko, racionalno in cenovno dostopno kuhinjo na osnovi tayloristično zasnovane študije⁶⁰⁶ racionalizacije

606 Termin taylorizem se imenuje po ameriškem inženirju Fredericku Winslowu Taylorju. Pomeni način upravljanja organizacije dela in delovnih procesov, ki temelji na empirični analizi delovnih postopkov, v prvi vrsti potrebnega časa in kretenj, z namenom izboljšanja delovne učinkovitosti. V drugem in tretjem desetletju 20. stoletja sta Christine Frederick in Lillian Gilberth v okviru gibanja za preoblikovanje gospodinjstva v ZDA, ki je bilo ustanovljeno v devetdesetih letih 19. stoletja, izdali številne publikacije o sistematičnem upravljanju gospodinjstva, saj je Christine Frederick po vzoru tayloristične optimizacije delovnega procesa analizirala delovne postopke v kuhinji oz. s časovnimi in gibalnimi diagrami zasnovala storilnostno optimalno učinkovit kuhinjski prostor. Več o tem Ledinek Lozej, Frankfurtska ali švedska kuhinja?, str. 129.

kuhinjskih opravil nastala funkcionalno specializirana kuhinja. Podobno kot severnoameriška inženirka gospodinjstva iz 19. stoletja, Catherine Beecher, ki je med prvimi razmišljala o učinkoviti izrabi kuhinjskega prostora, zasnovanega tako, da omogoči racionalno, časovno in prostorsko varčno gospodinjstvo, se je tudi Margharete Schütte - Lihotzky zgledovala tako po strnjenih kuhinjah v mednarodnih železniških vagonih, kjer je bilo moč na majhnem prostoru pripraviti večhodne jedi, kot tudi pri sistematičnih in higieničnih ureditvah laboratorijev in lekarn. Kuhinjo je razvijala kot del celotnega stanovanjskega sistema. Frankfurtska kuhinja, ki velja za prototip premišljene in cenovno ugodne kuhinje, je bila od jedilnega in bivalnega prostora ločena z drsnimi vrati in opremljena z dvema vzporedno zasnovanima nizoma vgradnih kuhinjskih elementov. V arhitekturno-oblikovalskih krogih je sicer vzbudila veliko zanimanja, v praksi pa, kljub temu da so stanovanja s frankfurtskimi kuhinjami gradili tudi v Franciji, Angliji in Sovjetski zvezi, ni doživela takšne razširjenosti kot münchenska različica kuhinje. Vendar pa je skupaj z iz slednje izpeljanimi različicami kuhinjskega prostora in opreme postala ena izmed standardnih arhitekturno oblikovanih predlog koncipiranja kuhinjskega prostora in opreme v industrijskih deželah v drugi polovici 20. stoletja.⁶⁰⁷ Nad njo se je navduševal tudi eden od začetnikov slovenske moderne arhitekture Ivan Vurnik (1884–1971), ki je leta 1928 zapisal, da je v taki kuhinji mogoče kuhati »z najmanjšim trudom, pri največji čistoči in v najkrajšem času, zahteva pa od kuharice precejšnjo stopnjo inteligence. Pri taki ekonomiji v gospodinjstvu je mogoče, da ostane gospodinja pretežen del dneva na razpolago za druge stvari, npr. za samoizobrazbo, čitanje, glasbo, vzgojo otrok, izprehode in sport«.⁶⁰⁸

Po drugi svetovni vojni so nove spodbude v oblikovanju kuhinj vzniknile v Veliki Britaniji in Skandinaviji, saj je bil arhitekturni in oblikovalski razvoj v kontinentalni Evropi med vojno prekinjen. Čeprav je bila frankfurtska kuhinja manj razširjena od münchenske, pa je v veliki meri vplivala na skandinavsko oblikovanje kuhinj, na tako imenovano švedsko kuhinjo. Frankfurtska kuhinja je v skandinavskem prostoru na podporo naletela že na razstavi v Stockholmu leta 1930. Skandinavski oblikovalci in arhitekti so model kasneje prevzeli, ga izpopolnjevali, dopolnjevali in standardizirali. Razvili so kuhinjski prototip oziroma kuhinjsko opremo z vgradnimi kuhinjskimi omaricami v dveh nizih. Spodnji niz je bil umeščen pod delovni pult; zgornjega pa so sestavljale viseče omarice z lesenimi ali sintetičnimi prednjimi stranicami. V srednji Evropi so tako zasnovane kuhinje in kuhinjsko opremo, ki naj bi postale dostopne večini evropskega prebivalstva, poimenovali »švedska kuhinja«. S švedskimi kuhinjami se je pričelo uveljavljati standardizirano vgradno pohištvo.⁶⁰⁹

607 Prav tam, str. 128, 130, 132.

608 Koren, Kuhinja 20. in 21. stoletja, str. 17.

609 Ledinek Lozej, Frankfurtska ali švedska kuhinja?, str. 134.

Vgradno industrijsko proizvedeno modularno pohištvo je bilo v drugi polovici 20. stoletja tudi v ospredju priporočil in nasvetov različnih disciplin o pravilni in potrebni opremi. O higienskih, ekonomskih, socialnih in ideoloških razlogih za takšno preoblikovanje kuhinje so uporabnike prepričevali tako oblikovalskoarhitekturni nasveti, higienskomedicinske študije in oglasna sporočila lesnopredelovalnih podjetij kot tudi gospodinjski nasveti in dnevno časopisje.

Stanovanjsko opremo in pohištvene izdelke ter ureditev notranjih prostorov, pa tudi nove gospodinjske aparate in pripomočke, prilagojene novim družbenoekonomskim razmeram, je po drugi svetovni vojni, predvsem od petdesetih let dalje, promovirala dnevna in specializirana strokovna publicistika. Smotrne rešitve pri načrtovanju stanovanjske opreme naj bi poleg drugih nalog v dogovoru s proizvajalci pohištva na osnovi raziskav gospodinjskega dela iskal tudi leta 1954 ustanovljeni Centralni zavod za napredek gospodinjstva⁶¹⁰ v Ljubljani.⁶¹¹ Zavod se je zavzemal za serijsko proizvodnjo vsem dostopnega pohištva. V njegovem okviru je leta 1960 v Gradišču v Ljubljani začela poslovati tudi posvetovalnica o notranji opremi stanovanja. Leta 1951 je začela izhajati revija *Arhitekt*. Za ureditev sodobnega gospodinjstva sta bila leta 1956 na zvezni ravni organizirana dva dogodka: natečaj za racionalno stanovanjsko pohištvo in razstava Stanovanje za naše razmere v Ljubljani. Za promocijo novih pohištvenih izdelkov so skrbeli sejmi industrije, obrti in pohištva. Ljubljana je denimo v šestdesetih letih na Gospodarskem razstavišču gostila mednarodne lesne in pohištvene sejme, mednarodne natečaje za oblikovanje in spremljajoče zgodovinske razstave. Imela je vodilno razvojno vlogo v Jugoslaviji, vendar je ta položaj že v šestdesetih letih prešel na Beograjski pohištveni sejem, ki je imel celo večje razvojne in oblikovalske ambicije od pariškega in kölnskega sejma.⁶¹² O prednostih modernega pohištva je ljudi nagovarjal tudi revijalni tisk: ženska in družinska revija *Naša žena* (1941–2015), družinski ilustrirani časopis *Tovariš* (1945–1973), revija za praktičnost, lepoto in kulturo stanovanja *Naš dom* (1967–) in tako dalje.

610 Centralni zavod za napredek gospodinjstva (CZNG) je do osemdesetih let prerasel v enovito podjetje s sledečimi enotami: Oddelek za prehrano in živila, Biro za programiranje, Potrošniško-informativni center, Založba CZNG in Studio za otroško varstvo. Z raziskovalnim, svetovalnim in drugim strokovnim delom ter z založniško dejavnostjo oz. prodajo knjig je bil usmerjen v gospodinjstvo, zdravo življenje, zdravo in dietno prehrano, vzgojo in nego otrok, ročna dela itn. Z založniško dejavnostjo je želel osveščati predvsem bralce z nizkimi in povprečnimi prejemki. Najširšim množicam je bil v prostorih Gradišča namenjen Potrošniško-informativni center, katerega osnovni dejavnost je bila vzgoja in informiranje potrošnikov preko prirejanja stalnih in občasnih razstav gospodinjske opreme, razstav pohištva, živil in drugih izdelkov. – Petek, Pomoč družini, str. 5.

611 Korže, Uvodne besede, str. 2.

612 Kralj, Misli ob pariškem sejmu pohištva, str. 48.

Prototip moderne oziroma švedske kuhinje za serijsko proizvodnjo je pri nas po zasnovi Branke Tancig leta 1954 v sodelovanju s takrat ustanovljenim Zavodom za napredek gospodinjstva Ljubljana izdelala predhodnica Marlesa, Tovarna pohištva Maribor.⁶¹³ Kuhinja je bila načrtovana optimalno, upoštevajoč ergonomske, funkcionalne, prehrambenkulturne, tradicionalne in estetske parametre. S Švedske, kjer se je zgledovala generacija takrat mladih arhitektov, je k nam prišla iz potrebe po gradnji poceni, funkcionalnih in likovno čistih rešitev. Uskladila se je s težnjami po poudarjeni funkcionalnosti, očiščeni vsakega okrasja, kot bi želela pregnati sleherno željo po uživanju ob pripravi hrane in ves proces zminimalizirati na industrijsko pripravo, saj gospodinja delavka ne sme preveč časa porabiti v kuhinji.⁶¹⁴ Branka Tancig se je za delovno kuhinjo, opremljeno z vgradnim pohištvom, v smislu izkoriščenosti razpoložljivega prostora zavzela že v prispevku o sodobni kuhinji v reviji *Arhitekt* leta 1953. V okviru Zavoda za napredek gospodinjstva Ljubljana je Branka Tancig v soavtorstvu leta 1958 pripravila tudi brošuro *Kuhinja: načrtovanje in oprema*, leta 1961 pa še brošuro *Urejeno stanovanje*. Leta 1954 je v časopisu *Sodobno gospodinjstvo*, ki ga je začel izdajati Centralni zavod za napredek gospodinjstva v letu ustanovitve, v več prispevkih tudi natančno opisala prototip sodobne kuhinje Tovarne pohištva Maribor in predstavila prednosti take kuhinjske opreme. Med prednostmi po švedskem vzoru sodobno zasnovane kuhinje je bila možnost poljubnega kombiniranja posameznih standardnih kuhinjskih kosov oziroma elementov z nadaljnjimi elementi v celoten kuhinjski sestav, pri čemer je bil vsak od elementov lahko tudi samostojen kos pohištva. To je pomenilo tudi možnost postopnega dopolnjevanja in nakupovanja, prilagojenega posameznikovim finančnim zmoglostim in rastočim potrebam posameznega gospodinjstva. V pojasnilu o sodobni kuhinji je Branka Tancig zapisala, da je »smotrno urejena tista kuhinja, ki štedi ženi čas in moči, tako, da ne napravi gospodinja nobenega nepotrebnega koraka in giba.«⁶¹⁵ Na Mariborskem tednu in na Zagrebškem velesojmu istega leta razstavljeni prototip sodobne kuhinje je vzbudil veliko zanimanja gospodinj, ki so, kot je še zapisala, izkazale »svoja resnično napredna stremjenja in dokazale, da je bila pobuda Mariborske tovarne zelo umestna.«⁶¹⁶ Kljub temu pa kuhinja na trgu ni bila dobro sprejeta, saj se kupci zanjo niso odločali, predvsem zato, ker je niso znali zmontirati. Prve serijsko izdelane modele je za opremo stanovanj upokojenih oficirjev naročila Jugoslovanska ljudska armada. Gradbena podjetja pa so jih vgradila v novogradnje.

613 TB, *Sodobna kuhinja*, str. 102.

614 Bajželj, *Kuhinja spet žarišče doma?*, str. 2.

615 Tancig, *Smotrna kuhinjska oprema prihrani gospodinji čas in moči*, str. 159.

616 Prav tam, str. 148, 158.

Predhodnica Marlesa je prepoznala nujnost industrijske proizvodnje sodobne kuhinjske opreme, saj je po odkupu licence izboljševala kuhinjo do modela moderne kuhinje s krilnim odpiranjem zgornjih omar in z ločeno montažo kahalnega dela in pečice, za katero je Marles⁶¹⁷ v sodelovanju s tovarno Tobi iz Slovenske Bistrice na IV. mednarodnem lesnem sejmu v Ljubljani na Gospodarskem razstavišču med 2. in 10. junijem 1962 prejel priznanje potrošnikov.⁶¹⁸ Moderno kuhinjo je oblikoval Maks Viher. Sestavljena je bila iz visoke omare, niza spodnjih elementov, ki so se zaključili s kotom, in niza visečih omaric. Vsi elementi so bili v modulih širine 40, 60 in 80 centimetrov. Delovna površina nad celotnim spodnjim nizom je bila iz monolitne masivne plošče; izjemno novost sta predstavljala ločena in na delovni višini nameščena vgradna pečica in štedilnik. Izdelala ju je tovarna Tobi iz Bistrice pri Limbušu.⁶¹⁹

Prvo švedsko kuhinjo pa so po zasnovi Marte in Franceta Ivanška v okviru I. natečaja za sodobno jugoslovansko pohištvo izdelali leta 1960 v Lesno predelovalnem podjetju Zagorje ob Savi, leta 1967 preimenovanem v Svea lesna industrija.⁶²⁰ Kuhinje z vgradnimi elementi sta poleg Svee in Marlesa serijsko začela izdelovati tudi Lipa iz Ajdovščine in Brest iz Cerknice. Časopis *Tovariš* je še leta 1973 kuhinjo Svea oglaševal kot »edino pravo slovensko Švedinjo.« V Svei izdelana predelana švedska standardizirana kuhinja, prilagojena jugoslovanskim potrebam in proizvodnim možnostim, je bila prva moderna kuhinja v serijski proizvodnji pri nas.⁶²¹ V stanovanjski praksi so se švedske kuhinje pri nas najprej začele uvajati v stanovanjskih blokih v urbanih središčih in z desetletjem zamika tudi na podeželju. Kuhinje so bile opremljene s sestavljivim pohištvom iz stoječih in visečih omaric, postavljenih v enem ali dveh nasproti si stoječih nizih ali v obliki črke L ali U. Vanje je bilo moč umestiti gospodinjske aparate. Celostno zasnovane kuhinjske sestave s serijskimi vgradnimi omaricami, razporejenimi v neprekinjen prostostoječi in na steno pritrjeni niz, ter z industrijsko oblikovanimi gospodinjskimi aparati, so spodbujale tudi rastoča lesnopredelovalna industrija, industrija gospodinjskih aparatov ter stopnja dosežene elektrifikacije. Sodobno opremljena kuhinja naj bi z mehanizacijo kuhinje prihranila delo in čas. Z uveljavljanjem novih materialov so bile prednje stranice kuhinjskih omaric iz umetnih mas, kasneje tudi lesene, lahko sijoče, navadno bele barve. Enotnost so prekinjale zgolj letvice za ročaje ter reže med posameznimi pohištvenimi kosi.⁶²²

617 V podjetje Marles so se leta 1960 združila tri večja mariborska lesnopredelovalna podjetja: Tovarna furniranega pohištva Oprema, Lesno industrijsko podjetje Maribor in Tovarna pohištva Maribor.

618 Žigon, *Novosti na lesnem sejmu*, str. 185.

619 Berčko, *Središče doma je vedno v kuhinji*.

620 Ledinek Lozej, *Frankfurtska ali švedska kuhinja?*, str. 139.

621 Malešič, *Arhitekta France in Marta Ivanšek*, str. 174.

622 Ledinek Lozej, *Frankfurtska ali švedska kuhinja?*, str. 134, 135, 139.

Elementi kuhinjske opreme Svea z razstave pohištva maja 1960 na Gospodarskem razstavišču, ki sta jo po švedskih standardih jugoslovanskim razmeram prilagodila arhitekta Marta in France Ivanšek v okviru I. natečaja za sodobno jugoslovansko pohištvo leta 1960. Izdelali so jo v Lesno predelovalnem podjetju Zagorje ob Savi.

(Muzej novejšje zgodovine Slovenije, foto: Miloš Švabić)

Na področju opremljanja kuhinj so torej sledili proizvodnji sestavljivega, elementnega pohištva. Marles je sredi šestdesetih let zaradi velikega uspeha, ki ga je dosegla Tovarna pohištva Maribor z moderno kuhinjo na lesnem sejmu 1962, več dotodanjih programov združil v enega – v proizvodnjo kuhinjskega pohištva. V Limbušu je namreč leta 1965 zgradil moderno tovarno za izdelavo švedskih kuhinj. Z njo je začrtal smer razvoja slovenske pohištvene industrije in spremenil načrtovanje novozgrajenih stanovanj po vsej Jugoslaviji ter bivanje v njih. Po prejeti nagradi za kuhinjo s krilnim odpiranjem zgornjih omar in ločeno montažo kuhalnega dela in pečice leta 1962 se je leta 1968 predstavil z (elementno) kuhinjo Coctail 68. Tudi ta je postala prodajna uspešnica, saj se je družina Marlesovih kuhinj Coctail v proizvodnji obdržala kar 18 let, vse do leta 1986. Kot je moč razbrati iz časopisnih oglasov, je omogočala postopno dokupovanje in sestavljanje posameznih elementov v željeno končno celoto. Zagrebški tednik *Vjesnik u srijedu* je Marlesove kuhinje oglaševal takole: »Po vaših zmožnostih, glede na vaš prostor in okus s posameznimi elementi do ... Marles kuhinje«.

Poleg kuhinje Coctail je Marles leta 1970 priporočal tudi kuhinji Coctail variant in Elegant. Leta 1969 so izdelali novo linijo, in sicer Coctail variant v živo oranžni barvi. Kuhinjski elementi Coctail variant so bili med Marlesovimi glavnimi proizvodi tudi leta 1971, v letu, ko je podjetje prenehalo izdelovati

Marlesova kuhinja Cocktail variant, slikana v Kranju, avgusta 1972.

(Muzej novejšje zgodovine Slovenije, foto: Milan Pogačar)

kredence, predhodnice stoječih in visečih omaric. Kuhinja Coctail variant de luxe, ki jo je časopisje oglaševalo leta 1973, pa je med privlačnimi kuhinjami iz družine Coctail predstavljala najvišji dosežek. Ob njen opis je v okviru *Tovariševe* nagradne igre Sedem srečnih tednov, v kateri so žrebali dobitnike različnih Marlesovih izdelkov in tudi omenjene kuhinje, časopis zapisal:

»Skrbno obdelane ploskve poudarjajo že izročilno kakovost omaric vseh vrst, bele okrasne letvice pa lepo uglašujejo vzdušje. Poteze oblikovane pretanjenosti se brezhibno ujemajo s sodobnostjo. Nerjaveča pomivalna korita in odcejalne površine, stoječe omarice z ločeno ali skupno delovno ploščo, pripravne premične police, vdelani nerjaveči okviri za hladilnik in pečico, izredne možnosti za vstavitev najrazličnejših gospodinjskih strojev, gospodarna izraba prostora pa številne drobne in domiselne rešitve poenostavljajo kopico sicer zelo zamudnih kuhinjskih opravil.«⁶²³

Podjetje Marles, ki je status vodilnega jugoslovanskega proizvajalca kuhinj izgubilo leta 1990, je v sedemdesetih in osemdesetih letih izdelovalo kakovostne kuhinjske linije, ki so odražale mehko in eleganco. Zato so nosile imena rož in žensk: Orhideja, Dalija, Begonija, Kalipso, Medeja, Diana, Milena, Iva, Maja in podobno.⁶²⁴

⁶²³ *Tovariš*, 2. 7. 1973, str. 2.

⁶²⁴ Strlič, Marles, razveseljivo ugodje, str. 50, 51.

Poleg že naštetih podjetij so kuhinje v letu 1971 začeli izdelovati tudi v Gorenju v Velenju. Izdelovali so jih tudi v Lipi v Ajdovščini in od leta 1955 tudi v predhodnici današnjega Alples, v Medzadružnem lesnem industrijskem podjetju Češnjica iz Železnikov – danes vodilnem proizvajalcu pohištva z bogato tradicijo izdelave sestavljivega pohištva za opremo bivalnih prostorov, kot so dnevne sobe, predsobe, spalnice, mladinske sobe.⁶²⁵

V razvoju kuhinjskega pohištva so se arhitekti in oblikovalci v petdesetih in šestdesetih letih navduševali nad laboratorijsko kuhinjo, na začetku osemdesetih let pa so spoznavali slabosti take kuhinje, ker je ločevala mater oziroma gospodinjo od otrok in družine. Zato so se začeli vračati k stanovanjski, bivalni kuhinji in spominu na nekdanje čase skupnega ognjišča. V osemdesetih letih so vsi prostori v stanovanju postajali bivalni.⁶²⁶

SESTAVLJIVO MODULARNO SISTEMSKO POHIŠTVO

V novo zgrajenih stanovanjih je predvsem v mestnih naseljih osrednji prostor postala dnevna soba s sedežno garnituro – kavčem in fotelji. V njej sta poleg radia vse pogostejša postajala televizijski sprejemnik in gramofon. Stanovanjska oprema je v šestdesetih letih ostajala pri treznih čistih formah, ujetih v kvadrat in pravokotnik. Dnevne sobe so bile opremljene z lahкими kombiniranimi omarami z odprtimi železnimi konstrukcijami ali s tankimi poševnimi nogicami.⁶²⁷

Z gradnjo relativno majhnih stanovanj je postalo nujno izkoristiti celotno višino prostorov. Za pohištveno industrijo, ki je projektirala nove programe notranje opreme predvsem za družbena stanovanja (ta so ob izteku osemdesetih let predstavljala 33 odstotkov stanovanjskega sklada Slovenije, po velikosti oziroma površini pa so se v osemdesetih letih približala 70 kvadratnim metrom),⁶²⁸ je to pomenilo izdelavo visokega omarnega pohištva, ki je segalo do stropa.⁶²⁹ V omarnem pohištvu, pod katero sodi odlagalno in shranjevalno pohištvo, so se po vojni začele uveljavljati komponibilnost, sestavljivost, prilagodljivost. Pri njem se dajo elementi sestavljati v urejeno kompozicijo. Omare so se razvijale v različnih izvedbah, od kosovnih do sistemskih. V okviru koncepta kombiniranih prostorov – kombinacije spalnice in dnevne sobe – se je sčasoma izoblikovala posebna garnitura pohištva z generičnim nazivom kombinirana soba. Opremo za takšno sobo je sprva sestavljalo nekaj osnovnih kosov pohištva: en ali dva kavča, ki sta se

625 O podjetju | Alples.

626 Kralj, Mednarodni sejem pohištva Köln 1980, str. 70.

627 Lozar Štamcar, Razvoj stanovanjske kulture, str. 273.

628 Mandič, *Stanovanje in država*, str. 139; Ravnikar, Izhodišča pri projektiranju novega sestavljivo-vgrajenega pohištva (forma nova), str. 175.

629 Arh, Izhodišča pri projektiranju novega sestavljivega pohištva, str. 174.

ponoči raztegovala v posteljo, podnevi pa zlagala nazaj; dva ali trije fotelji, nizka mizica in nekaj elementov za shranjevanje in razstavljanje predmetov. Ti elementi so se do konca šestdesetih let izdelovali kot posebni kosi (omare, predalniki), v sedemdesetih letih pa je kombinirana soba dobila svoj najbolj prepoznaven del – regal od stene do stene.⁶³⁰ Regal je predstavljal kombinacijo kosov pohištva, ki so prej obstajali kot ločene celote in izpolnjevali različne funkcije. Združeval je po višini izenačene omare, vitrino in predalnik. Transformiran v moderen večnamenski kos pohištva je utelešal modernistično obsesijo z urejenostjo in čistimi oblikami. Običajno so ga sestavljali dve zaprti omari za shranjevanje oblačil, predvsem tistih na obešalnikih, zaprti deli za shranjevanje drugih vrst oblačil in blaga, kot so belo perilo, posteljnina, prti, brisače, odeje, zavese, pa tudi gospodinjskih predmetov, kot so dokumenti ali fotografski albumi, in bife z odpiranjem vrat od zgoraj navzdol. Regal je vseboval tudi nekaj zastekljenih ali nezastekljenih odprtih predalov, namenjenih razstavljanju različnih predmetov, knjig, serije družinskih fotografij, spominkov s potovanj. Imel je tudi prostor za televizor, ki je postal sestavni del regala in kombiniranih sob.⁶³¹

Razvoj omarnega pohištva je zaznamoval prehod od mobilnih oziroma premičnih do vstavljivih, vgrajenih omar. V obdobju 1969–1978 je proizvodnja kuhinjskega, sobnega, sedežnega in drugega pohištva doživela velik preobrat v kvaliteti in ponudbi. Pohištvo je postajalo vse bolj raznoliko. Postalo je odraz blaginje, okusa in želje po dobrem počutju doma. Tudi proizvodnja garnitur se je usmerila k proizvodnji kosov, ki jih je potrošnik lahko poljubno kombiniral in sestavljal.⁶³² Princip »naredi sam« (do-it-yourself) je bil del praktične družbene filozofije. Stanovanjsko opremo v slovenskih domovih so v sedemdesetih letih vse pogosteje sestavljali čokati, kubični, nizki in močno oblažinjeni sedeži s skrito zgradbo, pogosto brez nog. Omare so postajale vse težje in večje. Regali, sprva v temnejših tonih lesa, so bili delno sestavljeni iz omaric in delno iz odprtih polic, v sredini pa so obvezno imeli domači barček. Ta je dajal videz obilja in udobja. Materiali pa so bili bolj ceneni: lesonit, iverka, furnirne folije, penasta guma, sintetični tekstil. Priljubljene so bile kontrastne kombinacije močnih barv: bela v kombinaciji s toplo rjavo, oranžno ali rdečo. Modno je bilo oblačiti stene v papirnate tapete z velikimi cvetovi kontrastnih tonov. Razširjeni so bili tudi balonaste plastične bele Meblove luči toplih tonov, kosmate preproge, pohištvo iz krivljenega lesa in pleteno pohištvo. Najmanjši skupni imenovalec kvalitete bivanja je bila enakost opreme za mesto in za vas, za delavca in profesorja.⁶³³

630 Lozar Štamcar, Razvoj stanovanjske kulture v Sloveniji, str. 274.

631 Erdei, Kombinirana soba, str. 109–113.

632 Naveršnik, Lesna industrija, str. 35.

633 Lozar Štamcar, Razvoj stanovanjske kulture v Sloveniji, str. 274.

Sistemsko, sestavljivo, dograjevalno, modularno pohištvo, ki je omogočalo veliko število kombinacij za opremo različnih bivalnih prostorov po dostopnih cenah, so v serijski proizvodnji izdelovali vsi večji proizvajalci pohištva v Jugoslaviji; med najbolj priljubljenimi so bili Meblo Nova Gorica, Brest Cerknica, Javor Postojna, Marles, Javor in Stol. Skladno s tehnološkim razvojem in novimi obdelovalnimi tehnikami je potekalo tudi oblikovanje pohištva. Iz modula, elementa oziroma osnovne mere so bili izmerljivi vsi sestavni deli kompozicije. Šlo je za skrbno izbrana razmerja med deli in celoto. Po sistemu grajeni elementi so se gradili po pravilih in normah. Premišljeno modularno zasnovani sistemi so imeli lepše likovne in boljše komponibilne lastnosti.

Začetki izdelave pohištvenega sistema segajo v leto 1957, ko je nemški oblikovalec Hans Gugelot oblikoval pohištveni sistem M 125. Zanj so bile značilne velike ravne ploskve s furniranimi robovi elementov in demontažno konstrukcijo. Pohištvo je bilo namenjeno opremiti spalnic, dnevnih sob, pisarn. S sistemom standardiziranih elementov je bilo moč opremljati vsak stanovanjski prostor, tudi kuhinjo.⁶³⁴ Po načinu sestavljanja pri sistemskem pohištvu ločimo dva osnovna principa zasnov, zaprti in odprti sistem. Pri zaprtih sistemih se izhaja iz predpostavke, da mora biti omara samostojen kos pohištva, ki se ga lahko prestavlja; pri odprtih sistemih pa gre za elemente (kot so vertikale, horizontale, vrata), iz katerih se sestavijo željene omare.⁶³⁵ Torej so pri zaprtih sistemih osnovni elementi sistema omarice, medtem ko večina elementnih odprtih sistemov temelji na principu ene vertikale, ki se ji dodaja horizontale in nazadnje še eno vertikalo. Postopek se v dolžino ponavlja glede na število elementov za sestav. Prednosti zaprtih sistemov sta možnost prestavljanja ter lažja prodaja v primerjavi z elementnimi sistemi. Slabost odprtih sistemov je podvajanje stranic pri sestavljanju po dolžini in podvajanje stropa in dna pri dograjevanju po višini. Odprte elementne sisteme je težje prodajati, saj si neizobraženi ljudje težko predstavljajo, kaj lahko naredijo iz posameznih plošč.⁶³⁶

Novemu razvoju omarnega pohištva je z uveljavitvijo v šestdesetih letih pečat dala iverna plošča. V začetku je bila oplemenitena s furnirjem, sčasoma pa so za oplemenitenje začeli uporabljati folijo in druge materiale za prekrivanje površine, ki so omogočili še nižjo ceno in hitrejšo izdelavo.⁶³⁷ Prvi sistemi iz ivernih plošč so bili precej hladni in togi, ostrih robov in kvadratnih oblik. V velikoserijski proizvodnji pohištva je obstajala nevarnost uniformiranosti. Zato so v izogib dolgočasnosti velike gladke ploskve začeli okraševati s tiskanjem, intarziranjem, še zlasti pa z nalepki. S pojavom masivnih nalepkov na robovih je sistemsko pohištvo dobivalo mehkejše zaobljene linije.

634 Perat, *Sistemska pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 13.

635 Čelan, *Razvoj sistemskega omarnega pohištva (Brest Cerknica)*, str. 9.

636 Perat, *Sistemska pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 17.

637 Prav tam, str. 1, 21; Čelan, *Razvoj sistemskega omarnega pohištva (Brest Cerknica)*, str. 10.

Nekateri avtorji, denimo pionir in utemeljitelj slovenskega povojnega industrijskega oblikovanja Niko Kralj, so sčasoma opuščali iverno ploščo. Kralj se je v koraku z industrijsko razvitim svetom v drugi polovici sedemdesetih let vračal k masivnemu lesu in pristni furnirani osnovi. Začel je uvajati sisteme iz panelnih plošč, na primer pri leta 1977 zasnovanem odprtem sistemu Javor-Postojna, in sisteme iz masivnega lesa smreke, na primer pri sistemu Dota, ki ga je prav tako zasnoval leta 1977.⁶³⁸ Zavzemal se je za estetsko in funkcionalno, trdno, varno, konstrukcijsko zanimivo, potrošniku dostopno, za transport zložljivo, za stanovanje adaptibilno in komponibilno pohištvo, ki bi bilo v prid proizvajalca prilagojeno serijski izdelavi.⁶³⁹

Prvo podjetje v Jugoslaviji, ki je razvilo sestavljivo pohištvo, je bil Meblo iz Nove Gorice.⁶⁴⁰ Tako imenovani A program, ki je ustrezal potrebam in okusu sodobnega kupca, ki si je želel pohištvo, prilagojeno potrebam in razsežnostim svojega stanovanja, so razvili leta 1967.⁶⁴¹ V Meblu so izdelali tudi prve kakovostne spalnice, ki so jih v prizadevanjih po vse večjem izvozu masivnega kosovnega pohištva začeli leta 1954 pod okriljem Slovenijalesa izvažati v Anglijo.⁶⁴²

Sestavljivi program visokih omarnih elementov je bil projektiran tako, da so imeli posamezni kosi omar isto višino do stropa, dve globini (60 centimetrov za garderobne omare, 40 centimetrov za omare za dnevne sobe) in dve širini (100 in 50 centimetrov). Sestavljivi A program je potrošniku omogočil, da si je izbral omare tako po funkciji kot po širini, glede na velikost prostorov.⁶⁴³ Potrošnik je posamezne kose iz programa lahko kupil kasneje in z njimi glede na želje in potrebe spreminjal opremo stanovanja. Za A program so izdelali garderobnih omar, ki so jih v Meblu že izdelovali, dopolnili z izdelki, kot so most, bife, knjižna omara, omarica za perilo, omarica za knjige, ležišče, moška omarica, toaleta z ogledalom. S pohištvom iz A programa je bilo mogoče opremiti dnevno sobo, spalnico, samsko sobo, hotelsko sobo in počitniške hišice. A program so izdelovali v različnih izvedbah, ki so bile konstrukcijsko enake. Izvedba Lak tik je bila sodobna, z lakiranimi ličnicami (fronti) in s stranicami (korpusi) iz umetnega tikovega furnirja. Izvedba Louis XV. je bila na voljo v beli barvi, lakirana ali iz hrastovega furnirja. Izvedba Regency je bila iz luženega mahagonija.⁶⁴⁴

Meblo je leta 1970 na beograjskem pohištvenem sejmu predstavil nov sestavljivi program, E program, ki je bil z osnovami prvega hkrati tudi njegova

638 Perat, *Sistemsko pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 21.

639 Kralj, *Mednarodni sejem pohištva Köln*, str. 71.

640 Meblo je nastal z združitvijo solkanskih mizarjev leta 1948. Sčasoma je večji del goriške lesne industrije prišel pod okrilje Mebla.

641 Vodopivec, B., *Zgodba o Meblu: prvih petdeset let*, str. 47.

642 Erdei, *Kombinirana soba*, str. 109–113.

643 Arh, *Izhodišča pri projektiranju novega sestavljivega pohištva (Forma viva)*, str. 174.

644 Vodopivec, B., *Zgodba o Meblu: prvih petdeset let*, str. 48, 49.

nadgradnja. E program avtorice Ljerke Finžgar, ki je v serijsko proizvodnjo prišel leta 1972, je omogočal sestavljanje neposredno s spajanjem pokončnih in prečnih elementov. Imel je 27 osnovnih ploskovnih elementov s 50, 60 in 100 centimetri širine. Pohištvo je imelo dvoje globin, 40 in 60 centimetrov, ter troje višin, 72, 188 in 234 centimetrov. Osnovna izvedba je bila bela. Z uvedbo več višin je potrošnik sestavljivi program lahko izbiral glede na višino omarnega pohištva (na primer višino nočne omarice ali komode). Novemu E programu je Meblo posvetil posebno pozornost z razstavo na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani leta 1973, znano pod sloganom »Moje sanje – lepo stanovanje«. E program je Meblo na razstavi potrošnikom ponujal z besedami: »Na tej razstavi boste našli vse, kar vam bo pomagalo uresničiti vaše sanje o lepo opremljenem stanovanju: od postavljenih ambientov, ki bodo morda že uresničitev vaših sanj, do popolnih informacij, kako te sanje uresničiti«. E program je Meblo ponujal kot

»tisto, kar uresničuje najidealnejše sanje o pohištvu. Za pohištvo E sistem ni značilna le izredna kvaliteta, estetska vrednost, unikatnost, ki jo dajejo neskončne kombinacije; Meblo je organiziral tudi ekipo strokovnjakov, ki bodo po vaših željah napravili načrt opreme za vaše stanovanje, povedali ceno, dostavili pohištvo na dom in ga zmontirali.«⁶⁴⁵

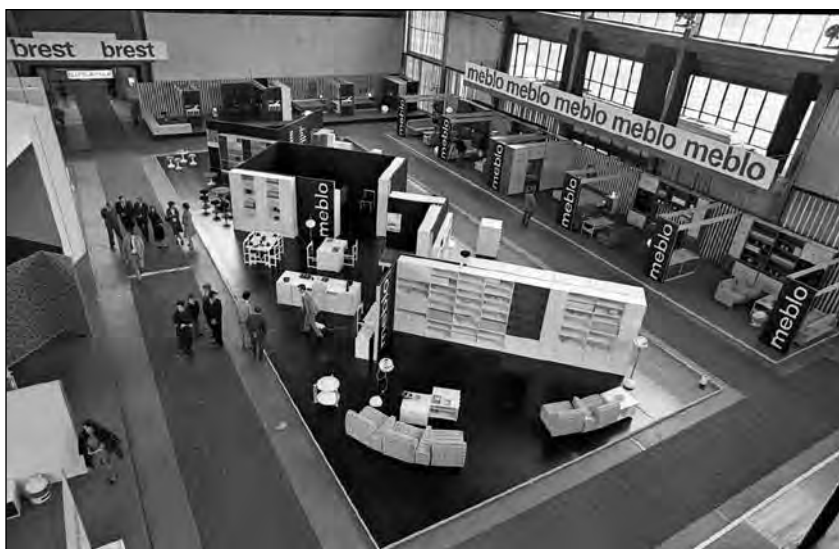
E program je oglaševal tudi kot harmonično celoto.

»Ko se boste odločali za stanovanjsko opremo, verjetno ne boste mogli urediti vseh prostorov hkrati. Morda boste zdaj opremljali spalnico, kasneje otroško sobo, pa predsobo, dnevno sobo, kabinet. Naj vas ne skrbi, kje boste kasneje našli klubsko mizico, stol, ležišče, omarico ali drugačen kos pohištva, ki bi ga želeli skladno priključiti *E sistemu*. *E sistemu* ničesar ne manjka. Izdelali smo množico dopolnilnih elementov, s katerimi spreminjate in dopolnjujete stanovanjski prostor. *E sistem* smo kreirali tako, kot da vam nikoli ne bo zmanjkalo želja, domiselnosti in prostora. Prav zaradi tega lahko ustvari *E sistem* iz vsakega prostora harmonično celoto.«⁶⁴⁶

Zlasti sestavljivo pohištvo je Meblo prodajal v lastnih trgovinah. V Meblovem salonu v Novi Gorici so nakupovale stranke iz vse Slovenije in Hrvaške. Za prodajo komponibilnih pohištvenih programov je bilo namreč značilno, da so zahtevali večjo strokovnost in večjo angažiranost prodajalca. Ker je bil strokovni nivo prodajnega osebja na nizki ravni, so bila podjetja pri prodaji sodobnega pohištva uspešnejša v lastni prodajni mreži, za katero so neposredno vzgajala

⁶⁴⁵ *Tovariš*, 10. 9. 1973, str. 26, 27.

⁶⁴⁶ Prav tam.

V ospredju E program oblikovalke za Meblo Ljerke Finžgar z otvoritve pohišvenega sejma v Ljubljani, junija 1971

(Muzej Novejše zgodovine Slovenije, foto: Svetozar Busić)

prodajni kader.⁶⁴⁷ Ker so se pri izdelavi E programa cene materialov zelo dvignile, prodajne cene pa so bile zamrznjene, so morali v proizvodnjo uvesti nov program, program E-novi. E-novi se je od E programa razlikoval predvsem likovno, saj je zaradi debelejših navpičnih linij dajal videz masivnosti. Linije so bile tudi zaokrožene in mehkejše.⁶⁴⁸

Proti koncu sedemdesetih let so se v jugoslovanski oziroma slovenski proizvodnji pohištva pojavljali novi tipi in nove oblikovne karakteristike. V skupini regalnega pohištva je bilo vse več programov komponibilnih po vertikali, elementih, ploščah in spojnica. Komponibilnost je takrat postajala *conditio sine qua non*. Pojavili so se regali do stropa z možnostjo manjših prilagoditev višin, regalski sistemi v modulu ter regali v funkciji pregradnih sten podjetij Stol, Meblo, Savinja in Brest.⁶⁴⁹ Tako je bil drugače od prejšnjih sistemov leta 1979 zasnovan na beograjskem sejmu pohištva predstavljeni Meblor program Formanova. Novi program je dajal možnost pregrajevanja prostorov do stropa ali v nižjih višinah z omarami z obojestransko funkcijo oziroma elementi z dvojnim licem; omogočal je tudi relativno enostavno spremembo namembnosti prostorov. Z lesenimi stenami in vgrajenimi elementi pohištva, kot so obešalniki ali police,

647 Ravnikar, Izhodišča pri projektiranju novega sestavljivo-vgrajenega pohištva (forma nova), str. 175.

648 Vodopivec, B., *Zgodba o Meblu: prvih petdeset let*, str. 48, 62–67.

649 Mihelič-Polić in Olujić-Nikšić, *Nove usmeritve v jugoslovanski proizvodnji pohištva*, str. 22.

je omogočal pregrajevanje. Novo pohištvo je bilo mogoče klasično postaviti ob steno, lahko se ga je montiralo na zid ali pa se je z njim pregradilo prostor. Nove tehnološke možnosti mehanske obdelave robov in oplaščenje letev so dale mehke in zaokrožene linije pohištva.⁶⁵⁰ S programom Formanova je bilo moč opremiti fleksibilna stanovanja v blokovski gradnji; to so bila stanovanja, pri katerih je bil manjši del površine natančno funkcijsko opredeljen, večjega pa si je kupec v skladu s svojimi željami in potrebami uredil sam – klasična stanovanja v blokkih, bivalne prostore v individualnih hišah, spalne in ostale prostore v hotelih.⁶⁵¹

Omejitev prodajnih cen pohištva in uvoza materialov so se iz sedemdesetih let prenesle v osemdeseta. Temu so se podjetja prilagodila tako, da so izdelke nekoliko spremenila, jim nadela drugo ime in tako pri Zveznem zavodu za cene dosegla nove, višje cene. Maja 1983 so tako v Meblu začeli prodajati sistemsko pohištvo Forma 83, ki se konstrukcijsko ni razlikovalo od programa Formanova. Leta 1988 je Meblo na trg poslal novo sistemsko pohištvo Forma 88, katerega novost so bili elementi dveh različnih globin in viseči elementi v beli in črni barvi. Izdelovali so ga v več izvedbah: Forma Line, Forma Prisma in Forma Style.

V proizvodnji systemskega pohištva so se Meblu, ki je generacijo razen s sestavljivim pohištvom zaznamoval še z vzmetnicami Jogi, oblazinjenim pohištvom, svetili, programom Jurček in počivalniki Gondola, v letu 1969 s sistemom Barbara pridružili tudi v Brestu v Cerknici. Ta program iz 57 elementov v petih različnih višinah, dveh širinah in štirih globinah, je sestavljalo škatlasto in omarno pohištvo z deli, ki so se nizali v višino in dolžino. Z njimi je bilo mogoče sestaviti najrazličnejše sobne komplete in ločene funkcionalne enote, od dnevne sobe do spalnice. 21 elementov je bilo namenjenih opremiti spalnic. Postelje treh širin (zakonska, francoska, enojna postelja) so imele vgrajen poseben nemški mehanizem, ki je omogočil dviganje, s čimer je pod ležiščem nastal prostor, primeren za shranjevanje posteljnine. Postelje so imele v vzglavju tudi police, namenjene knjigam in podobnim predmetom. Ta pohištveni sistem je bil z možnostjo nadgrajevanja v treh višinah reliefno zelo razgiban. Spodnjim elementom z globino 60 centimetrov je sledil srednji del v globini 40 centimetrov, uporaben za knjižne police ali bar, nad tem pa je bila še zgornja vrsta elementov globine 40 ali 60 centimetrov. Za sistemsko pohištvo Barbara so se uporabljali furnirji fine-line, ki so bili primerni za veliko serijsko proizvodnjo. Njihova prednost je bila, da so bili globinsko luženi in so tudi po brušenju ohranili barvo in teksturo. Površinska obdelava je bila v barvi tika, palisandra z belim, na slonovo kost toniranim lakom in mahagonija v visokem sijaju.⁶⁵² Sestavljiv pohištveni program je časopisje takole ponujalo potrošnikom:

650 Vodopivec B., *Zgodba o Meblu: prvih petdeset let*, str. 48, 114.

651 Arh. Izhodišča pri projektiranju novega sestavljivega pohištva (Forma viva), str. 175.

652 Čelan, *Razvoj systemskega omarnega pohištva (Brest Cerknica)*, str. 32, 33.

»Barbara daje z raznolikimi elementi možnost kombiniranja v najrazličnejše variante. Z elementi iz programa *Barbara* lahko opremito dnevno sobo, jedilnico, študijsko sobo, spalnico itd. Vaši domiselnosti je na voljo nad trideset različnih elementov iz tikovega furnirja z lakiranimi notranjimi površinami. Prednost tega programa je v sestavljanju zaključenih enot v večje sestave. Potrebujete samo izvijač in z enim vijakom ste sestavili dva elementa. Tovarniško sestavljeni elementi so bolj čvrsti in jih je mogoče dopolnjevati.«⁶⁵³

Po oceni glasila kolektiva *Brestov obzornik* se je leta 1969 na pohištvenem sejmu na Gospodarskem razstavišču le Brest predstavil s popolnoma novim programom. Razstavljal je različne kombinacije dnevnih sob, jedilnic in stilnih sob. Jugoslovanska žirija je Brestov program kombiniranih dnevnih sob in jedilnic ABCD nagradila s priznanjem zlati spoj, kar je Brest uvrščalo v sam vrh jugoslovanske pohištvene industrije. Dnevna soba iz programa ABCD je bila sestavljena iz elementov, ki jih je bilo mogoče prilagajati po višini in dolžini. Naslednjega leta naj bi ga vključili tudi v proizvodni in prodajni program. Zanimanje tako mladih kot starejših je na sejmu vzbujala tudi dnevna soba Patricia s peštrim cvetličnim vzorcem. V blagu s cvetličnim vzorcem ni bila izdelana le sedežna garnitura, temveč je bila z njim delno tapecirana tudi omara.⁶⁵⁴

Iz programa *Barbara* se je kot njegova racionalizirana različica razvil program *Dragica*, ki se je v proizvodnji obdržal najdlje in se je od programa *Barbara* razlikoval le po barvni niansi furnirja. Iz *Dragice* se je razvil še program *Zala*, ki se je od *Dragice* razlikoval po spremenjeni klubski mizi, v povečanih širinah postelj na en meter in dva metra ter v izboljšavah pri garderobni omari. Leta 1972 je Brest predstavil nov sistem *Katarina*, ki ga je oblikovalec Tomaž Knafelc razvil iz prvotnega regala. Sistem elegantnega videza je obsegal 27 elementov. Iz njega je bilo mogoče sestaviti lepe in funkcionalne dnevne sobe, spalnice in otroške sobe. V prodaji se je obdržal deset let, tudi po zaslugi modne uspešnice – izvedbe s hrastovim furnirjem fine line. Tudi iz tega sistema sta se razvila dva nova, *Pika*, ki se ni najbolje obnesel, in *Vesna*, izdelan po naročilu za izvoz v Rusijo in Vzhodno Nemčijo, kasneje pa prirejen za domači trg.⁶⁵⁵

Rezultat prizadevanj po izdelavi programa, ki bi se dobro prodajal in bi bil poceni, je bil leta 1981 predstavljeni sistem *Helena*. Obsegal je 76 vertikal v treh širinah, dveh globinah ter dveh širinskih modulih; debelina stranic, podvojitve stropov in oblika fronte so mu dajale videz masivnosti. Slovenijales in Brest

653 *Tovariš*, 29. 1. 1973, str. 63.

654 Mele, »Zlati spoj« največje priznanje na slonu pohištva v Ljubljani in Žumer, Salon pohištva v besedi in sliki.

655 Čelan, *Razvoj sistemskega omarnega pohištva (Brest Cerknica)*, str. 36–39.

Cerknica sta ga priporočala takole:

»Zasebno življenje znova postaja oaza miru v nemirnem svetu. Premišljeno opremljen dom pomeni prijetno pribežališče iz naporenega življenja. Kraj igre, kraj ustvarjanja, kraj srečanj. Skratka dom, ki omogoča sožitje okolja in osebnosti. Slovenijales in Brest se tega zavedata, zato sta razvila pohištveni program Helena, ki vam omogoča izraziti vašo osebnost, vaš stil.«⁶⁵⁶

V Brestu v Cerknici so leta 1988 kot prvi v Jugoslaviji izdelali uspešen otroški program Igor iz ivernih plošč E 1, z nalepki in brez ostrih robov.

Kot že omenjeno, je modularne pohištvene sisteme oblikoval tudi Niko Kralj, ki je zasnoval tudi stol Rex, najbolj znani izdelek slovenskega industrijskega oblikovanja, danes kultne stole 4455 in serije stolov Lupina. Kralj, ki je nekoč izjavil, da bi rad za skromne razmere, za skromne ljudi naredil lepe, kakovostne izdelke, ki bi bili poceni in dostopni tudi tistim, ki nimajo denarja, a bi kljub temu radi živeli v lepem okolju, si je za ideal postavil sestavljive, industrijsko proizvedene enote, ki bi uporabniku omogočale preprosto sestavljanje po lastnih zamislih. Rezultat tovrstnih hotenj so bili modularni pohištveni sistemi, kot so kosovni zaprti sistemi Mozaik, Dota, Zarja, Garant in elementni odprti sistemi Futura, Viva Savinja, Javor-Postojna, Javor-Pivka, Hrast in Konstrukta. Z njimi je želel doseči »unikatnost skozi serijo«.⁶⁵⁷

Sistem Mozaik, ki se ga je prodajalo pod sloganom »Uredi dom po svoje, danes drugače kot včeraj, jutri drugače kot danes«, je leta 1972 začelo proizvajati podjetje Lesno industrijski kombinat Savinja iz Celja. Iz slogana je razvidno, da je sistem omogočal spreminjanje obstoječe postavitve v drugačno. Pri sestavljanju tega pohištva, ki je omogočalo opremo otroških, mladinskih, študentskih sob, dnevnih sob, predsob, spalnic, hotelskih in drugih prostorov, je bila poudarjena posameznikova osebna nota opremljanja prostora.⁶⁵⁸ Bistvena kakovost pohištva Mozaik je bila v njegovi modularnosti, komponibilnosti in adaptabilnosti sistema. Sistem je poleg omar vseboval tudi sedežno garnituro, pisalno in klubsko mizico, nočno omarico ter postelje. Elementi so bili v beli in zeleni barvi.

Kosovni sistem Dota iz masivnega poključkega smrekovega lesa, ki ga je bilo mogoče uporabiti za opremo dnevnih sob, spalnic, jedilnic, garderob in predsob, so začeli leta 1977 proizvajati v Lesni industriji Lip Bled. Sistem je poudarjal svojo lepoto in toplino z naravnimi lastnostmi in površinskimi premazi.⁶⁵⁹

Tudi kosovni sistem Garant, ki so ga začeli proizvajati leta 1981 v Pohištveni industriji Polzela, je bil zasnovan za potrebe zahtevnega uporabnika in za

⁶⁵⁶ Prav tam, str. 43.

⁶⁵⁷ Teržan, Niko Kralj, arhitekt, oblikovalec, izumitelj, str. 60–64; Perat, *Sistemska pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 27.

⁶⁵⁸ Perat, *Sistemska pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 27.

⁶⁵⁹ Prav tam, str. 35–37.

vsak prostor, saj je s svojimi tremi širinami (480, 720, 960 milimetrov), tremi globinami (249, 400, 560 milimetrov) in štirimi višinami (480, 640, 1120, 1740 milimetrov) dopuščal različne možnosti dokupovanja in dograjevanja. S tem sistemom, ki je obsegal 88 različnih elementov z gladkimi, čistimi, ravnimi linijami v različnih barvnih kombinacijah in pester nabor izdelkov, kot so police, predali, vrata, pisalne in klubske mizice, je bilo mogoče opremiti vse bivalne prostore.⁶⁶⁰ Osnovni gradnik sistema so bile iverne plošče, potiskane z barvo, s pigmentiranim enobarvnim lakom ali vzorcem. Sistem je bil na voljo v treh barvnih kombinacijah: temno lužen hrast in hrast natur, temno lužen hrast in svetlo rjava barva, temno in svetlo vijolična. Prednost sistema je bila v številu mogočih kombinacij in različic različnih sestavov. Dobro izbran modul je bil pogoj za usklajeno mersko dograjevanje. Sistem je ponujal tudi dopolnilne elemente, kot so mize, ležišča, stoli.⁶⁶¹

Med elementnimi sistemi, ki so omogočali enostavno dograjevanje, dokupovanje in spreminjanje sestava brez podvajanja stranic, kar je imelo za posledico manjšo porabo materiala, lažji transport in nižjo končno ceno, je bil poleg sistema Savinja, ki so ga leta 1974 začeli proizvajati v Lesno industrijskem kombinatu Savinja, tudi sistem Javor-Postojna, ki je bil zasnovan na skrbno izbranem programu modularnih plošč in so ga začeli proizvajati v Lesni industriji Pivka leta 1977. Sistemsko pohištvo Javor-Postojna, izdelano iz lahkih mizarskih plošč, na robovih in vogalih oblepljenih z debelimi masivnimi nalepkami, se je uporabljalo za opremljanje hotelov, motelov, študentskih sob, recepcij, šolskih in stanovanjskih prostorov ter trgovin. Z univerzalnostjo, izbranim materialom ter enostavnim sestavljanjem in kombiniranjem po želji kupca se je sistem namreč prilagajal različnim oblikam prostorov; možno ga je bilo uporabiti tudi za predelne stene.⁶⁶² Savinjo in Javor-Postojno je odlikovala visoka stopnja racionalizacije in tipizacije elementov, hkrati pa sta nudila velike možnosti kombiniranja in uporabe.

Manjši proizvajalci pohištva (podjetje 22. julij iz Idrije, Lesna iz Slovenj Gradca, Pohištvena industrija Radomlje, Sora iz Medvod, Jelka iz Begunj, Lesna industrija Kočevje, Tovarna pohištva Brežice, Tovarna lesne galanterije Rimske Toplice, Brest Cerknica, Alples Železniki, Inles Ribnica, Tovarna pohištva Stilles iz Sevnice in drugi) so v obdobju 1967–1988 zaradi političnega pritiska delovali pod okriljem leta 1948 ustanovljenega trgovskega in proizvodnega podjetja Slovenijales, ki naj bi postalo izvoznik slovenske lesne industrije. Velika podjetja za izdelavo pohištva, kot so Hoja Ljubljana, Iztok Miren, Javor Postojna, Krasoprema Dutovlje, Liko Vrhnika, Marles Maribor, Meblo Nova Gorica,

660 Prav tam, str. 43.

661 Hrvatin, *Niko Kralj*, str. 198.

662 Perat, *Sistemsko pohištvo prof. Nika Kralja*, str. 62–64.

Novoles Novo Mesto, Stol Kamnik in Trgovsko podjetje Lesnina, pa so se za lažje poslovanje povezala v SOZD Uniles.⁶⁶³

ZAKLJUČEK

V povojni Jugoslaviji so v Sloveniji v okviru zahtev po racionalni in ekonomični proizvodnji na področju lesnopredelovalne industrije rasli veliki lesnoindustrijski obrati oziroma pohištvene tovarne. V zasledovanju socialnega programa jugoslovanske socialistične ureditve so se usmerili na velikoserijsko proizvodnjo cenovno vsem dostopnega pohištva. Na področju oblikovanja se je začelo uveljavljati sestavljivo sistemsko pohištvo, pri katerem se je elemente dalo poljubno prilagajati in sestavljati v urejeno kompozicijo. Razvoj systemskega, sestavljivega, komponibilnega, dograjevalnega, modularnega pohištva, ki je omogočalo veliko število kombinacij za opremo različnih bivalnih prostorov po dostopnih cenah, so omogočili tehnološki razvoj, nove obdelovalne tehnike ter pojav tovarn za velikoserijsko proizvodnjo. Pohištvo je v okviru praktične družbene filozofije principa »naredi sam« postalo odraz blaginje, okusa in želje posameznika po dobrem počutju doma.

Rečemo lahko, da so v razvoju pohištva slovenska lesnopredelovalna podjetja po drugi svetovni vojni držala korak z evropskim in svetovnim razvojem. Proizvodnja ploskovnega omarnega pohištva iz ivernih plošč je razcvet doživljala sredi sedemdesetih letih, ko so bili najuspešnejši različni sistemi modularnega pohištva s komponibilnimi elementi. Slovenska lesnopredelovalna industrija, ki je še v drugi polovici osemdesetih let dajala delo desetini delavcev v Sloveniji, je po letu 1980 zašla v krizo. Velikani lesnopredelovalne industrije so imeli poleg prednosti, kot so velika delitev dela in izjemna storilnost, tudi slabosti. Zaradi velikosti in velikoserijske naravnosti so se težko prilagajali spremenjenim razmeram na domačem in tujem trgu, ki je v osemdesetih letih vse bolj začel poudarjati individualnost in unikatnost.

663 Vodopivec, B., *Zgodba o Meblu: prvih petdeset let*, str. 58.